

Fågelskådning kring Menhammarsviken på 60-talet

Helge Röttorp

Helge Röttorp var kanske den första moderna fågelskådaren i kommunen och en flitig gäst vid Menhammarsviken på 1960-talet. I denna artikel ger han några glimtar från skådningen på den tiden och en jämförelse mellan fågellivet då och nu. Laine Boresjö Bronge har hjälpt till med att redigera texten och Urpo Könnömäki med att kommentera artlistan.

Avfärd från Sundby i gryningen. På cykel rullade jag iväg på grusvägen mot Skytteholm. Passerade Annedal där den gamle mannen påtade i landen med ryggen mot vägen. Då han hörde cykelns ljud mot grusvägen vände han sig trögt om mot det håll jag kom ifrån. När han så småningom såg ut över vägen hade jag redan passerat. Han såg mig nog aldrig trots att jag trampade förbi så många gånger. I barmarkstider var han en del av entrén till Menhammarsviken och det kändes mer hoppfullt för fågelskådningen de dagar han var på plats.

Fågelskådning på 60-talet

Sedan mitten av 50-talet fram till 1961 var min fågelskådning huvudsakligen förlagd till Ekerö–Munsö under alla årstider, tyvärr utan att regelbundna anteckningar fördes. Från och med 1962 blev det ändring på den punkten. Dagboksanteckningar fördes varhelst jag befann mig, något som gäller än idag.

Någon annan fågelintresserad person på Ekerö kände jag inte till, så det blev ensamskådning mest hela tiden. Först i mitten på 60-talet, då jag blev medlem i Järvafältets Ornitologiska Klubb, gjorde jag allvarliga försök att locka ut skådarkompisar till Ekerö–Munsö, men utan att lyckas.

Mäläröarna var således inte ett område som ofta besöktes av fågelskådare på den tiden. En viss förändring i takt med att vi blev fler unga fågelskådare inträffade i senare hälften av 60-talet. Då hörde jag talas om en och annan som hade varit vid Menhammarsviken. Vid ett och

annat tillfälle, men sällan, var det någon som hängde med mig ut.

Andra lokaler på Ekerö–Munsö som ofta besöktes var Asknäsviken, Norrsundet och Snorran. 1968 och 1969, då jag skaffat mig båt, gick mesta tiden vår och försommar till att inventera öar och skär ute på de större fjärdarna som bara delvis tillhör Mäläröarna. Det som sporrade mig lite extra var att, så vitt jag kände till, ingen tidigare hade fågelskådat på Ekerö–Munsö med någon större intensitet. Det var okända fågelmarker. Det fanns inga tidigare anteckningar att ta del av.

Menhammarsviken

Den lokal som jag utsåg till hemmalokal nr 1 blev Menhammarsviken, med början 1/1 1962. Den ursprungliga tanken var att besöka lokalen året runt, men att främst lägga tid från tidig vår till försommar och från mitten av augusti till och med oktober, planer som förändrades genom att sen vår till försommar från 1963 till 1969 upptogs till stor del av fågelfärder främst till Norrbottens inland och fjällvärld, Falsterbo, Öland och mot slutet Mälarfjärdarna. En hel del besök blev det i alla fall. Flest besök, mellan 20–35 årligen, blev det åren 1962, 1963, 1965 och 1966. De andra åren fram t o m 1969 blev det 12–18 besök per år. 1970 flyttade jag från Ekerö. Menhammarsviken för mig, omfattade fälten från Myra gård till Menhammar, själva viken med sankmarkerna, men även skogsåsen från Gropen till Skytteholm, samt skogskan- ten från Brink till Yttersta. Sankmarkerna och

fälten i anslutning, samt de fält som låg på ömse sidor om det stora utfallsdiket från Myra gård, besöktes nästan varje gång, vattenområdena i viken och skogsområdena ungefär varannan eller var tredje gång beroende på årstid och isläge. Åkerfälten var traditionell jordbruksmark, med ibland kvarlämnade stubbåkrar över vintern. Vid enstaka tillfällen förekom på våren att de var översvämmade i anslutning till utfallsdikets nedre delar.

Sankmarkerna närmast Skytteholm och bort mot Menhammar betades framför allt de första åren av nötboskap. Betet minskade successivt med åren och flyttades upp på fastare mark, samtidigt som besättningarna minskades, eller helt upphörde. I höjd med Yttersta fanns ett stort område av sankmarken där buskvegetationen breddade ut sig och snabbt ökade i höjd. Betetrycket på sankområdena var aldrig så hårt att det förhindrade en snabb igenväxning efter det att vårflödet hade sjunkit undan. Några bra rastlokaler för vadare fanns således inte annat än temporärt.

Fågelobservationer

Sammanlagt har jag noterat 162 arter under åren 1962–69, om jag har räknat rätt. Därefter har tillkommit ytterligare ett tjugotal arter för min del vid lokalen. Flertalet av de tillkommande är vanliga eller regelbundna arter idag, men som inte fanns eller var mycket ovanliga då. Popu-

lationerna har helt enkelt blivit större för vissa arter i närområdet och ibland har det över den aktuella 40-årsperioden skett en ökning från praktiskt taget ett nolläge på 60-talet. Vitkindad gås, snatterand, storskarv, havsörn, trana, havstrut, skäggmes och korp är alla exempel på arter som fattas i min 60-talsförteckning. Salskrake och smådopping är också arter som blivit vanligare under sträcktider på hösten och som jag heller inte påträffade då.

Sedan finns det ju alltid arter som man tycker borde ha dykt upp även vid Menhammarsviken, därför att de sågs av och till på andra platser på Ekerö–Munsö, men som inte gjorde det då. Rapphöna, pilgrimsfalk, kornknarr och strandskata tillhör den kategorin.

Från mina dagboksanteckningar 1962–69 har jag nedan, med Urpo Könnämäkis hjälp, sammanställt några av de arter som var vanliga eller ovanliga då jämfört med läget i allmänhet idag. I några fall har även situationen på Ekerö–Munsö i övrigt omnämnts. Om endast observationsdatum anges är det alla gjorda obsar under 1962–69. En skillnad då jämfört med nu som bör påtalas är att fågeltornet inte fanns på den tiden. Det uppfördes först på 80-talet.

För egen del har endast sporadiska besök gjorts vid Menhammarsviken på 70-talet, 3–4 ggr per år, samt ännu mer sporadiskt därefter. Jag har blivit fågelskådarturist i min gamla hemmark.

Foto Kenneth Bengtsson

Vårbruk på fälten vid Menhammarsviken år 1984 – här är numera golfbana!

Fågelförteckning 1962–69

Kommentarer per art av Urpo Könnemäki i kursiv stil.

Sångsvan: 2 ex förbiflygande 19/12 -62. 3 obsar av översträckande ex därefter. *Har ökat markant.*

Grågås: 2 ex rastande 4/10 -68. *Har ökat markant.*

Skedand: 1 par 5/6 -65 och 2 hannar + 1 hona 29/4 -68. *Har ökat.*

Brunand: Vår- och sommar – tidiga höstobsar för alla åren. Som mest 29 ex 30/5 -66. 1967-1969 max 3 par under häckningstid. *Har minskat markant.*

Rördrom: 1 ex tutade i viken 24/4 – 28/5 1968. *Har ökat. Häckar nu årligen med 1-2 par.*

Gråhäger: 1 ex 21/10 -62. Märkligt nog enda obsen. Något eller några ex sågs regelbundet på andra lokaler på Ekerö. *Har ökat markant.*

Bivråk: Årlig sträckare och häckare i grannskapet. 1-3 ex sågs vid varje längre besök på lokalen under sträcktider med skapligt väder. Under häckningstid max 3 ex 24/6 -67. *Har minskat.*

Tornfalk: Något ex eller 1 par sågs varje år, vissa år dock endast under sträcktider. 1 ex övervinttrade 1962-63. Hittade aldrig någon häckning. *Varierar. Har häckat.*

Enkelbeckasin: Årlig häckare som successivt minskade i antal, baserat på antal spelande ex. 15 spelande ex 1962 och bara 4 ex 1968.

Storspov: Markerade revir årligen, 1-2 par, 1962-1968. Bo med ägg hittades 30/5 -66. 1969 häckade inget par. Sträckare vår och höst med enstaka ex. *Har minskat. Ses nu endast under flyttningen.*

Silltrut: 1 ex 31/8 -62 och 1 ex 18/8 -65. *Har ökat i Mälaren.*

Gråtrut: Årligen noterad under alla årets månader. I februari–mars passerade regelbundna lokalsträck till häckskären ute på fjärdarna på

morgonen och åter mot Stockholm på sena eftermiddagarna.

Skräntärna: Passerade förbi 4 ggr på väg mot nordväst, första noteringen 18/8 -65. Betydligt fler individer nyttjade Norrsundet och Bockholmssundet på sina fiskefärder. Arten var betydligt vanligare inne i Mälaren under sensommaren då än vad den är nu.

Göktyta: Första gången på lokalen 17/7 -65, därefter ytterligare två gånger. Inga häckningsbevis. Arten var inte ovanlig på Ekerö–Munsö på 60-talet.

Tretåig hackspett: 1 hona sågs vid Yttersta 3/5 -65.

Trädlärka: 1 ex förbiflygande 3/4 -66. Arten var ovanligare på 60-talet än den är nu att döma av mina obsar. *Har ökat.*

Backsvala: Häckande + sträckande. Kolonier fanns bl a i Myra sandtag i närheten. *Har minskat. Arten är numera ovanlig som häckare, se dock sidan 44.*

Gulärta: Vanlig häckfågel 1962–66. Därefter minskande.

Järnsparv: Första som sjöng under häckningstid, 3/6 -65. Därefter årlig under häckningstid t ex 5 ex sjöng 15/5 -67. Arten blev lika vanlig som den är idag först under senare hälften av 60-talet.

Näktergal: Inventerades på Ekerö–Munsö åren 1961 och 1962. Sjungande hannar hördes på 15 lokaler totalt under åren. 1961 hördes den på 9 lokaler och 1962 på 14 lokaler. Även individantalet steg från 18 till 26 sjungande hannar. Den fanns vid Menhammarsviken årligen fr o m 1962 under häckningstid men den saknades 1961. *Har minskat de senaste åren.*

Blåhake: Årlig med något eller några ex i första halvan av september fr o m 1964. Alla hittades längs det stora utfallsdiket från Myra gård.

Björktrast: Häckande samt vinterförekomst. Arten betydligt vanligare som övervintrare

än koltrasten. *Idag är koltrasten lika vanlig övervintrare.*

Rödvingetrast: Årlig sträckare på hösten. Fanns häckande på andra platser men inte noterad på Menhammarsviken. Arten ökade markant på flera platser i slutet av 50-talet och början av 60-talet på Ekerö–Munsö.

Dubbeltrast: Årlig häckade 1 eller 2 par vid hygge nära Brink.

Gräshoppsångare: Första dök upp på lokalen 3/6 -65. Därefter årligen sjungande hannar.

Sävsångare: Vanlig häckare. *Har troligen minskat.*

Rörsångare: Vanlig häckare. *Har troligen minskat.*

Svarthätta: Endast noterad 4 ggr från lokalen fr om 1963 under häckningstid. *Har ökat.*

Talltita: Vanlig häckare och även vanlig under vintern. *Har minskat.*

Steglits: Årligen mestadels på hösten i flockar upp till 21 ex. *Har ökat på grund av trädesbruket.*

Vinterhämling: Årligen på höstarna. Som mest 35 ex 5/10 -63. *Har minskat.*

Stenknäck: 1 ex vid Skytteholm 26/12 -63. *Har ökat.*

Ortolansparv: 1 ex Annedal 20/9 -65 och 2 ex 21/8 -66. *Har försvunnit under 2000-talet.*

Steglits

Några speciella minnen

Avslutningsvis vill jag förmedla några observationer som höjde sig över mängden ur upplevelsesynpunkt. Några av dem minns jag tydligt än idag utan att behöva läsa i dagboken, men en av dem hade jag helt glömt bort. Inga var rariteter ens då, utom en av dem, men de var ju rariteter för mig vid Menhammarsviken. Ovanliga och på

egen hand hittade fåglar ”kickar” mig betydligt mer än ”följa John kryss” av megarariteter. Vi tar dem i kronologisk ordning:

4/11 1962 studerades en liten gråsiskeflock vid Skytteholm. De födosökte på marken omväxlande med att flyga upp i alar. Plötsligt upptäcktes en ljusgumpad liten bullig sak. Snö-

siskevarning! Det tog evigheter tyckte jag, innan jag såg de helt vita undre stjärtäckarna. Ny art för den unge skådaren.

27/12 samma år sågs ytterligare en ny art. Bedrev vinterfågelinventering under jullovet vid Skytteholm. Hade sett mindre korsnäbb vid flera tillfällen tidigare och trodde inledningsvis att de två korsnäbbarna som satt i in tall var mindre korsnäbb. Såg dem som tur var bra på nära håll och kunde läsa av igenkänningstecknen på näbbarna för större korsnäbb. Den dagen kändes det väldigt lätt att cykla hem tack vare att cykeln var lastad med en tung obs. Minns det som om det vore igår.

3/5 1965. Häpp! Man läser i sina dagboksanteckningar och vad hittar man där? Jo, en hona tretåig hackspett vid Yttersta som ihärdigt hackade på en liggande gran, som sedan blev bortkörd av en större hackspett, men därefter återkom och fortsatte födosöket. Hade ingen aning om obsen innan jag började lusläsa mina gamla dagboksanteckningar. Men nu finns den inte bara i anteckningsboken utan även i det uppräskade minnet.

3/6 samma år hördes äntligen den första gräshoppångaren vid busksankmarkerna. Hade väntat på den. Snacket hade ju gått i skådarket-

sar och den var hörd tidigare vid t ex Hjalstaviken. Sedan blev den årlig på flera lokaler på Ekerö–Munsö.

9/10 samma år stöttes en dvärgbeckasin upp på betad tuvig mark vid Skytteholm. Hade haft den spelande uppe i Sjaunja i Norrbotten två år tidigare, men detta var min första dvärgbeck i södra Sverige.

24/4 1968 hördes för första gången en rödrom tuta vid Menhammarsviken. Hade hört den tidigare på andra lokaler på Mälåarna. Den var kvar på lokalen åtminstone till i slutet av maj.

Samma dag sågs en skymt av en skum trast vid trädgårdsmästeriet i Skytteholm. Kunde inte bestämma den säkert men det lutade åt ett visst håll – en norrbottensbekant! Efter en halvtimmes sökande dök den upp igen intill en liten berghäll som den turligt nog hoppade ut på för ett kort ögonblick. En ringtrasthona! Den obsen kändes riktigt rolig.

23/5 1968 upptäcktes en brun glada. Den sågs bra och var lätt att bestämma. Även den var faktiskt bekant från Norrbotten några år tidigare. Arten var mycket ovanlig i södra Sverige vid den här tiden och det är den enda obs som jag med säkerhet vet att jag rapporterat från Menhammarsviken.

Ringtrast